

राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत
डॉ. पंजावबराव देशमुख कृषि महोत्सव २०१२
प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम प्रचार व प्रसिद्धी मोहिम
मार्गदर्शक सूचना

१. राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत डॉ. पंजावबराव देशमुख कृषि महोत्सव २०१२
प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम - प्रचार व प्रसिद्धी मोहिम

कृषी विकासातील विविध घटकांमध्ये सुसुत्रता आणण्यासाठी 'प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम' खरीप २०११ पासून राबविण्यात येत आहे. यात प्रामुख्याने क्षेत्रिय स्तरावर बेसलाईन सर्वेक्षणाच्या आधारे, शेतक-यांच्या व इतर संलग्न घटकांच्या मदतीने विशिष्ट पिकांच्या उत्पादकतावाढीकरिता 'उत्पादन ते विक्री' या स्वरूपात प्रकल्प अहवाल तयार करावयाचा आहे. हा प्रकल्प अहवाल तयार करतांना केंद्र-राज्य पुरस्कृत योजना, लोकसहभाग आणि विनाअनुदानित घटकांच्या आधारे वित्तीय नियोजन करावयाचे आहे. राज्यातील चार कृषि विद्यापीठांमार्फत तसेच राष्ट्रीय स्तरांवर संशोधन संस्थांमधील संशोधीत झालेल्या आधुनिक तंत्रज्ञानाचा शेतक-यांमध्ये प्रचार व प्रसार व्हावा यासाठी कृषी विभागामार्फत विविध उपक्रम राबविले जात आहेत. कृषि विभाग विविध माध्यमांचा सातत्याने वापर करीत आहे.

राज्यातील शेतक-यांची घटणारी जमीनधारणा, बदलते हवामान या सर्व बाबी विचारात घेवून शासनाकडून शेतक-यांकरिता राबविण्यात येणा-या योजना विखुरलेल्या स्वरूपात न राबविता त्या प्रकल्पाधारित (Project Based) राबविण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे.

ग्राहकांची गरज व त्याआधारे उत्पादन ते मुल्यवृद्धी यांचा सर्व समावेश असा प्रकल्प करून त्यामध्ये शासनाच्या विविध योजनांचा समन्वय (Convergence) करून या प्रकल्पातील शेतक-यांचे समुहास उत्पादन ते मुल्यवृद्धी याकरिता उपलब्ध अनुदान, निविष्ठा, सुधारीत तंत्रज्ञान याबाबतचे सहाय्य करणे असे या प्रकल्पाधारीत कार्यक्रमाचे उद्दिष्ट आहे. प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम लोकाभिमुख करून केंद्र-राज्य पुरस्कृत योजनांच्या नियोजन, अंमलबजावणीत शेतक-यांचे बरोबरच संलग्न घटकांचा सक्रीय सहभाग मिळवायचा आहे. याकरिता प्रकल्पाधारित कृषी विस्तार संकल्पना प्रभावीपणे शेतक-यांपर्यंत पोचविणे अत्यंत महत्वाचे आहे.

समूह पध्दतीने शेतीचा विकास व्हावा व त्याकरिता लागणारे सुधारीत तंत्रज्ञान व शासनामार्फत मिळणारे अनुदान/सुविधा या एकत्रितरित्या मिळाल्यास त्याचा उत्पादनावर तसेच मुल्यवृद्धीसाठी उपयोग व्हावा या हेतुने प्रकल्प आधारीत कृषि विस्तार कार्यक्रमाचे महत्व शेतक-यांपर्यंत पोहचविणे आवश्यक आहे त्यासाठी शेतक-यांमध्ये जागृती निर्माण व्हावी, शेतक-यांना आवश्यक निविष्ठा, सुविधा, आधुनिक तंत्रज्ञान वेळीच उपलब्ध होवून त्याद्वारे कृषी उत्पादनात वाढ व्हावी याकरिता राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेअंतर्गत प्रकल्प आधारीत कृषि विस्तार कार्यक्रम **“उत्पादक ते ग्राहक”** या संकल्पनेवर प्रचार व प्रसिद्धी मोहिम खरीप-२०१२ मध्ये राबविण्याचे ठरविले आहे.

२. उद्देश-

- २.१ गावात राबविण्यात येणा-या प्रकल्पाबाबत शेतकरी व संलग्न घटकांमध्ये जागृती निर्माण करणे.
- २.२ प्रकल्पाचा तपशील, मंजूर बाबी, मंजूर निधी या तपशीलाबाबत सर्व संबंधितांना अवगत करणे.
- २.३ प्रकल्पाचे नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण, निविष्टा व्यवस्थापनामध्ये लोकसहभाग मिळविणे.
- २.४ कृषी विषयक तंत्रज्ञान, हस्तांतरण व निविष्टा वाटपाची गुणवत्ता व कार्यक्षमता वाढविणे.
- २.५ प्रकल्प अंमलबजावणीत पारदर्शकता आणणे. प्रकल्पाचे अंतिम साध्याचे सामाजिक लेखा परिक्षणास उत्तेजन देणे.

३. मोहिमेचे स्वरूप

- ३.१ आयोजन : तालुकास्तरावरून
- ३.२ मध्यवर्ती संकल्पना : प्रकल्प आधारीत कृषी विस्तार कार्यक्रम प्रचार व प्रसार
- ३.३ **मागील वर्षाप्रमाणे कृषि रथाचा (वाहनाद्वारे प्रचार मोहीम) वापर करावयाचा नाही. या कालावधीत गावांमध्ये कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात यावे.**
- ३.४ कार्यक्रम – प्रत्येक दिवशी दोन गावात महोत्सव कार्यक्रम
- ३.५ **कार्यक्रमाचा कालावधी – १५ मे, २०१२ ते ३० मे, २०१२**

४. आयोजन

४.१ कार्यक्रम – प्रत्येक प्रकल्पातील प्रमुख निवडलेली गावे – प्रत्येक दिवशी सकाळी एका गावात कार्यक्रम व सायंकाळी एका याप्रमाणे **प्रत्येक दिवशी दोन गावात** कार्यक्रमाचे आयोजन करावे. कार्यक्रमाचे आयोजन कराताना **प्रत्येक महसुल मंडळातील किमान दोन** गावे महोत्सवामध्ये असतील याबाबतचे काटेकोर नियोजन करावे.

४.१ प्रथमतः जिल्हा अधिक्षक कृषी अधिकारी यांनी जिल्ह्यामध्ये राबवावयाचे विविध योजनांचे प्रकल्प व त्यांची गावे यांची संख्या व यादी निश्चित करावी.

४.२ प्रत्येक दिवशी प्रकल्पातील दोन गावे याप्रमाणे प्रचाराचे दिवस निश्चित करावेत. त्यानुसार दिवस दर्शविलेल्या नकाशाच्या प्रती करून त्याची एक प्रत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, उप विभागीय कृषि अधिकारी, तालुका कृषि अधिकारी व मंडळ कृषि अधिकारी यांना देण्यात यावे. त्याचबरोबर सोबतचे सहपत्र-१ संबंधित सर्वांना देण्यात यावे.

४.३ मंडळ कृषि अधिकारी व त्यांचे अधिनिस्त सर्व क्षेत्रीय कर्मचारी यांनी संपूर्ण स्थानिक कार्यक्रमाचे नियोजन, प्रसिध्दी, शेतक-यांची उपस्थिती, निविष्टा वाटप इ. बाबींकडे पूर्णपणे लक्ष देणे आवश्यक आहे.

४.४ मंडळातील मंडळ कृषि अधिकारी यांनी महोत्सवाच्या दिवसानुसार अधिका-यांच्या नेमणूकांचे स्वतंत्र आदेश सुरुवातीलाच काढण्यात यावेत. मंडळ कृषि अधिकारी यांनी झालेल्या कार्यक्रमाची तारीखनिहाय माहिती/फोटो/उपस्थिती याबाबतचा संपूर्ण तपशील दररोज तालुका कृषि अधिकारी कार्यालयास द्यावयाचा आहे. तालुका कृषि अधिकारी यांनी दररोज संपूर्ण माहिती/अहवाल (माध्यम प्रसिध्दीची कात्रणे इ.सह) जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी कार्यालयास रोजच्या रोज द्यावयाचा आहे.

४.५ जिल्हास्तरावरून ज्या प्रकल्पांची प्रसिध्दी द्यावयाची आहे त्या प्रकल्पातील पिकांची माहिती, सुधारीत तंत्रज्ञान त्यासाठी लागणा-या प्रचार/प्रसार साहित्याची निर्मिती याकरीता कार्यवाही करावयाची आहे. जिल्हयातील प्रमुख पिके, उत्पादन ते ग्राहक या संकल्पनेवर आधारीत पिके व त्यासाठीचे तंत्रज्ञान याबाबतचे प्रचार साहित्य (घडी पत्रिका/ माहिती पुस्तिका/ स्लाईड, प्रेझेंटेशन इ.) जिल्हास्तरावर तयार करावे. हे प्रचार साहित्य कृषि विद्यापीठाकडील जिल्हयासाठी नेमलेले तज्ज्ञ यांच्या सल्ल्याने तयार करावे. असे प्रचार साहित्य तयार करून आवश्यकतेनुसार तालुका स्तरावर वाटप करावे. हे साहित्य मंडळस्तरावर कृषि महोत्सवासाठी निवडलेल्या गावातील शेतक-यांना / सर्व ठिकाणी योग्यरित्या वाटप होईल याबाबत तालुका कृषि अधिकारी यांनी दक्षता घ्यावी.

५. कृषि महोत्सव कार्यक्रमात द्यावयाचे साहित्य

५.१ ज्या गावामध्ये महोत्सवाचे आयोजन करावयाचे आहे त्या गावांमध्ये त्या प्रकल्पातील विविध योजनांतर्गत निवडलेल्या लाभार्थ्यांना द्यावयाच्या निविष्ठा - ज्यामध्ये प्रामुख्याने खरीप हंगामातील बियाणांचा समावेश असेल. या प्रचार/प्रसार मोहिमेचे वेळी प्रकल्पांतर्गत संपूर्ण बियाणेचे समारंभपूर्वक वाटप गावामध्ये निवडलेल्या लाभार्थ्यांना करण्यात यावे. या करीता त्या-त्या योजनांच्या मार्गदर्शक सुचनांप्रमाणे लाभार्थी निवड व त्या प्रकल्पातील आवश्यक त्या निविष्ठांची आगाऊ मागणी बियाणे महामंडळ / कृषि विद्यापीठे इ. कडून करावी. या निविष्ठांची उपलब्धता तालुका कृषि अधिकारी यांच्याकडे प्रचार / प्रसार कार्यक्रम सुरु होण्यापूर्वी किमान सात दिवसापूर्वी होईल याचे नियोजन संबधित जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी करावे.

५.२ प्रसार कालावधीमध्ये जास्तीत जास्त माती नमुने गोळा होतील असे पहावे. त्याकरीता आवश्यक बॅग्स, फॉर्म याची उपलब्धता ठेवावी.

५.३ शेतक-यांकडील बियाणास बीजप्रक्रिया करण्याची आवश्यकता असते तथापि वेळेवर बीजप्रक्रियेकरीता औषधे उपलब्ध होत नाहीत. तसेच बीजप्रक्रिया पध्दतीची माहिती शेतक-यास नसते. त्या करीता कृषि महोत्सवाचे वेळी बीजप्रक्रियेचे प्रत्यक्ष प्रात्याक्षिक दाखविण्यात यावे. त्याच बरोबर शेतक-यांना बीजप्रक्रियेकरीता औषधे उपलब्ध होतील असे नियोजन वेळीच जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी करावे.

५.४ बीजप्रक्रियेकरीता लागणा-या निविष्ठा या मध्ये किडनाशके, बुरशी नाशके या बरोबरच अॅग्लोटोबॅक्टर, अॅग्लोस्पोरोलियम, रायझेबियम व पी.एस.बी. या जैविक निविष्ठांची उपलब्धता ठेवावी. सदर सर्व निविष्ठा या गुणवत्तापूर्ण असतील याची कटाक्षाने काळजी घ्यावी. या निविष्ठा शेतक-यांना गावातच उपलब्ध होतील याचे नियोजन करण्यात यावे.

५.५ कृषी विभागामार्फत महासंचार/सीयुजी एसएमएससेवा शेतक-यांना उपलब्ध करून दिल्या जातात याची प्रसिध्दी देणे तसेच आवश्यक ते फॉर्म शेतक-यांना कार्यक्रमाचे वेही उपलब्ध होतील असे नियोजन करण्यात यावे. जास्तीत जास्त नोंदणी या कालावधीत होईल असे पहावे.

५.६ कृषि महोत्सवाच्या संपूर्ण कालावधीत प्रत्येक तालुक्यामध्ये किमान कृषि विद्यापीठ/कृषि विज्ञान केंद्र यांच्याकडील एक तज्ञ कार्यक्रमाच्या ठिकाणी उपस्थित राहिल असे नियोजन जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व कृषि विद्यापीठांचे प्रतिनिधी यांनी जिल्हास्तरावरून करावे.

५.७ जिल्हा परीषदेकडील कृषि विकास अधिकारी यांनीही या मोहिमेमध्ये ज्या निविष्ठा या कालावधीत द्यावयाच्या आहेत. त्याची माहिती जिल्हास्तरावर जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व तालुका कृषि अधिकारी यांना देण्यात यावी. पंचायत समितीस्तरातील कृषि अधिकारी यांनी या कार्यक्रमाचे ठिकाणी सहभागी होऊन विविध योजनांची माहिती शेतक-यांना द्यावी.

५.८ जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ व महाराष्ट्र कृषि उदयोग विकास महामंडळ इ. यांनी यांच्या समवेत वेळोवेळी होणा-या बैठकीत संपूर्ण निविष्ठांचे नियोजन / माहिती घ्यावी व तालुका कृषि अधिकारी यांच्याकडे वेळेवर निविष्ठा मिळतील याचे अचूक नियोजन करावे.

५.९ कार्यक्रमाचे ठिकाणी कृषि प्रदर्शनाचे आयोजन करून यामध्ये विशिष्ट प्रकल्पांवर आधारीत कार्यक्रमाच्या तपशीलाचे बोर्डस, पीक उत्पादन तंत्रज्ञान व अनुषंगिक माहिती असावी. इतर प्रमुख पिके व योजनांचे बोर्डस, कृषी निविष्ठांचे नमूने इत्यादीचा समावेश असावा. तसेच यामध्ये स्थानिक व वैयक्तिक सामूहिक यशोगाथांचा समावेश करावा.

५.१० जिल्हा व तालुका पातळीवर शेतकरी - शास्त्रज्ञ - विस्तार आदानप्रदानचे आयोजन करण्यात यावे. ग्रामपातळीवर पूर्व हंगामी क्षेत्रियदिन, किसान गोष्टी कार्यक्रमाचे नियोजन करण्यात यावे. बीजप्रक्रिया, कंपोस्टिंग इ. प्रकल्पाचे दृष्टीने महत्वपूर्ण प्रात्याक्षिकाचे आयोजन करणे.

५.११ कृषि महोत्सवाचे वेळी परिसंवाद, कृषि प्रदर्शन, प्रात्यक्षिक व मेळावा इ. चे आयोजन करावे. यासाठी आवश्यक ती उपाययोजना करावी. यावेळेस प्रकल्पाचे गरजेनुसार कृषि विभागामार्फत वेळोवेळी प्रसिध्दी देण्यात आलेल्या विविध प्रकाशनाची माहिती/सीडी/माहितीपट यांची माहिती शेतक-यांना देण्यात यावी. तसेच मुल:स्थानी जलसंधारणेच्या यशोगाथा व माहिती शेतक-यांना देण्यात यावी.

५.१२ कृषि महोत्सवाचे वेळी संगणक/लॅपटॉप, एल सी डी प्रोजेक्टर इ. प्रकारच्या आधुनिक प्रचार व प्रसार साधने यांचा वापर करावा.

५.१३ किसान कॉलसेंटर (KCC) बाबत शेतक-यांना माहिती द्यावी.

५.१४ ज्या भागातील प्रमुख पीकाखालील क्षेत्र रबी हंगामात येत असेल अशा ठिकाणी रब्बी हंगामातील पीकाचे सुधारीत तंत्रज्ञान व अनुषंगिक माहितीचा समावेश कृषि महोत्सवामध्ये करावा.

५.१५ कृषि महोत्सवामध्ये पिक उत्पादन तंत्रज्ञान, योजनांचे सादरीकरण करावे. कमी खर्चाच्या उत्पादन तंत्रज्ञानावर भर देताना जमीन आरोग्य सुधारणा कार्यक्रम ग्रामबिजोत्पादन, गट शेती, पणन आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम यांना प्राधान्य देण्यात यावे. प्रकल्पाशी संबंधित विषयांवर ऑडिओ-व्हिडिओ शो चे आयोजन करण्यात यावे.

५.१६ कृषि महोत्सवामध्ये सुधारीत शेती औजारे व कृषी विषयक सेवा- सुविधांच्या सहज व किफायतशीर उपलब्धेकरिता नियोजन करावे.

५.१७ या सुविधेचा शेतक-यापर्यंत प्रगत तंत्रज्ञान पोहचविण्यासाठी सायबर एक्स्टेंशनच्या दृष्टीने करण्याकरीता विशेष प्रयत्न या मोहिमे अंतर्गत करण्यात यावा.

५.१८ प्रचार व प्रसिद्धी मोहिम राबवितांना कृषी विद्यापीठ, कृषी विज्ञान केंद्र , स्वयंसेवी संस्था , आय.सी.ए.आर. अंतर्गत संशोधन केंद्र, कृषी पुरस्कार प्राप्त व प्रगतीशील शेतकरी यांचा सहभाग घेण्यात यावा.

५.१९ 'शेतकरी ते शेतकरी ' विस्तार संकल्पनेवर भर देण्यात यावा.

५.२० प्रकल्पामध्ये उत्पादन ते ग्राहक अशी संकल्पना असल्यामुळे उत्पादनानंतरच्या साठवणुक, प्रतवारी, पॅकेजींग व विक्री पश्चात सेवा तसेच प्रक्रिया इ. चा समावेश असावा. यामध्ये शासनाकडील कृषी संलग्न विविध महामंडळे जसे पणन मंडळ, वखार महामंडळ, महाबिज, कृषि उदयोग महामंडळ, मार्कफेड इ. च्या योजना इ. चा समावेश असावा. यासाठी त्या त्या महामंडळाच्या प्रतिनिधीनी प्रचार व प्रसाराच्या दिवशी सविस्तर माहिती देण्यासाठी जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी समन्वय साधावा.

५.२१ या कार्यक्रमाची व्यापक प्रसिध्दी विभागीय कृषि सह संचालक व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी दयावी. सर्व आकाशवाणी केंद्रावरून दररोज सकाळी व संध्याकाळी प्रसारीत होणा-या ५ मिनिटाचे निवेदना मध्ये या बाबतची माहिती देण्यात यावी. गाव पातळीवरील केबल वरून कार्यक्रमाची दिनांक वेळ व ठिकाणीची माहिती दयावी .

५.२२ संपूर्ण कार्यक्रम मोहिम स्वरूपात राबवावयांचा आसल्यामूळे या प्रचार मोहिमेची यथायोग्य प्रसिध्दी स्थानिक पातळीवर चांगल्या प्रकारे होईल यांचे नियोजन तालूका कृषि अधिकारी, उप विभागीय कृषि अधिकारी व जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी करावे व त्यांचा आढावा विभागीय कृषि सह संचालक यांनी घ्यावा.

६. प्रसार माध्यमांचा सहभाग.

६.१ आकाशवाणी : आकाशवाणी प्रचाराचे अत्यंत प्रभावी साधन आहे. राज्यात प्रसारभारतीची एकूण २० आकाशवाणी केंद्रे कार्यान्वित आहेत. यामध्ये ७ आकाशवाणी केंद्रावरून , (पुणे, नाशिक, कोल्हापूर, औरंगाबाद, लातूर, अमरावती, नागपूर) दररोज ३० मिनीट कालावधीचा “कृषी व ग्रामीण कार्यक्रम” प्रसारीत केला जातो. त्याचप्रमाणे उर्वरीत ११ केंद्रावर (अहमदनगर, नाशिक, धुळे, कोल्हापूर, सातारा, बीड, नांदेड, उस्मानाबाद, यवतमाळ, अकोला, चंद्रपूर) “किसानवाणी” हा कृषी मंत्रालय, भारत सरकार प्रायोजित ३० मिनीट कालावधीचा कार्यक्रम प्रसारीत करण्यात येतो. तसेच बाभळेश्वर, जि. अहमदनगर, बारामती, जि. पुणे, दुर्गापूर जि. अमरावती, करडा, जि. वाशीम इ. कम्युनिटी रेडीयो स्टेशन्सच्या माध्यमाने प्रचार व प्रसार केला जाईल असे नियोजन आखावे. या कार्यक्रमांमध्ये प्रकल्प आधारीत कमी खर्चाने उत्पादन तंत्रज्ञान, शेतक-याचे अनुभव कथन, यशोगाथा या स्वरूपाचे कार्यक्रम प्रसारीत करण्याचे दृष्टीने नियोजन करावे. त्याचप्रमाणे सर्व आकाशवाणी केंद्रावरून दररोज सकाळी/संध्याकाळी ५ मिनीट कालावधीचा हवामान व कृषी विषयक सल्ला प्रसारीत केला जातो. या निवेदन स्वरूपातील कार्यक्रमांमध्ये दररोज पिक संदेश प्रसारण करण्याच्या दृष्टीने जिल्हास्तरावरून कृषी विज्ञान केंद्राच्या मदतीने नियोजन करावे. स्थानिक स्तरांवरील महत्वपूर्ण प्रकल्पांबाबत फोन-इन -लाईव्ह कार्यक्रम, कृषी अदालत, या सारख्या कार्यक्रमांचे आयोजन करावे.

६.२ दूरदर्शन :- दूरदर्शनच्या प्रादेशिक मुंबई केंद्र व नागपूर व पुणे नॅरो कास्टींग केंद्रावर ‘कृषी दर्शन’ या कृषी मंत्रालय ,भारत सरकार प्रायोजित कार्यक्रमांमध्ये यशोगाथांचे प्रसारण करण्याचे नियोजन करावे. खाजगी उपग्रह वाहिन्यांवर स्क्रील संदेशांच्या स्वरूपात महत्वाचे कार्यक्रम ,उपक्रमाची प्रसिद्धी करण्यात यावी. त्याचप्रमाणे कृषी विस्तार प्रकल्पाच्या यशोगाथा प्रसारित करण्यात याव्यात.

६.३ प्रिंट मिडीया:- कृषी विद्यापीठे ,कृषी संशोधन केंद्र व कृषी विज्ञान केंद्राच्या सहकार्याने उपयुक्त तांत्रिक घडीपत्रिकांचे प्रकाशन करण्यात यावे. स्थानिक अधिकृत वृत्तपत्रांमध्ये शासकीय दराने ,

निधीच्या उपलब्धतेच्या अधिन राहून कार्यक्रमांची जाहिरात प्रसिध्द करण्यात यावी. कृषी विस्तार प्रकल्पांच्या यशोगाथा दैनिक वृत्तपत्र व नियतकालीकांमध्ये प्रसिद्धीस देण्यात याव्यात . या कामी जिल्हा माहिती अधिकारी ,माहिती व जनसंपर्क यांची मदत घेण्यात यावी.

६.४ जिल्हयांमध्ये राबविण्यात येणा-या प्रकल्पांच्या यशोगाथा, उपक्रम कार्यक्रमाची प्रसिद्धी 'महान्युज' या महासंचालक माहिती व जनसंपर्क विभाग यांच्या प्रसिद्धी संकेतस्थळावर प्रसारीत करण्यासाठी आवश्यक कार्यवाही करावी.

संपर्क - मा. महासंचालक ,

माहिती व जनसंपर्क विभाग ,मंत्रालय ,मुंबई -३२

ईमेल - mahanews08@gmail.com

फोन -०२२/२२०२६९९२ फॅक्स- ०२२/२२८५२३१९

६.५ डाक्युमेंटेशन - कृषी विस्तार प्रकल्पाचे विविध उपक्रमांचे उच्च दर्जाच्या डिजिटल छायाचित्रांचा संग्रह करण्यात यावा. कृषी विस्तार प्रकल्पांचे छायाचित्र , संकलन, यशोगाथा संकलन, मूल्यमापन याकरीता प्रकल्पाचे मार्गदर्शक सुचनेमध्ये विहित प्रपत्रात संकलन करण्यात यावे. संकलनाची सॉफ्ट कॉपीची सी डी कृषी आयुक्तालय स्तरावरील कृषी माहिती विभागाकडे सुपूर्द करावी.

७. निधी उपलब्धता-

७.१ राष्ट्रीय कृषि योजने अंतर्गत या प्रकल्प आधारीत कृषि विस्तार मोहीमेच्या प्रचार व प्रसार कार्यक्रमाकरीता करीता निधी उपलब्ध करुन देण्यात येत आहे. त्यांचा तपशिल सोबत सहपत्र २ मध्ये देण्यात आला आहे.

७.२ सदर उपक्रमांच्या आयोजनाकरीता राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत रू. २००.०० लाख निधीस मंजूरी प्राप्त झाली आहे. प्रचार व प्रसार साहित्य तयार करण्याकरीता प्रति तालूका रु ०.१० लाख रक्कम व प्रत्येक दिवशी दोन गावे याप्रमाणे तदनुषंगीक खर्चाकरीता प्रति तालुका रु ०.४७ लाख प्रमाणे एकूण ३५२ तालुक्याकरीता रू २००.०० लक्ष निधीस शासनाने मान्यता दिली आहे. या मोहिमे अंतर्गत उपलब्ध अनुदानातून येणारा खर्च भागविण्यात यावा. (सहपत्र -१)

७.३ केंद्र व राज्य पूरस्कृत योजनाचे मार्गदर्शन सूचनाचे अधिन राहून त्या त्या प्रकल्पातील विविध संबधित बाबीखालील उपलब्ध निधी चा उपयोग पूरक निधी म्हणून करण्यास हरकत नाही. प्रकल्पाशी संबधित योजनेमधून पूर्वहंगामी क्षेत्रिय दिन, शेतीशाळा अंतर्गत शेतकरी प्रशिक्षण, क्षेत्रिय भेटी , आद्यरेषा प्रात्याक्षिके कार्यशाळा अधिकारी प्रशिक्षण, आकस्मित खर्च प्रचार प्रसिध्दी इत्यादी पूरक कार्यक्रमाचा निधी, मार्गदर्शक सूचना व निधी उपलब्धतेच्या अधिन राहून वापरण्यात यावा. तसेच कृषी विस्तार सुधारणांना सहाय्य (आत्मा) अंतर्गत शेतकरी विस्तार कार्यक्रम, कृषी तंत्रज्ञान प्रसारण, संशोधन - विस्तार - शेतकरी समन्वय कार्यक्रम या अंतर्गत मंजूर कॅफेटेरियानुसार निधी उपलब्धता व मार्गदर्शक सुचनेच्या अधिन राहून पूरक कार्यक्रमासाठी वापरण्यात यावा. तथापि खर्चाची व्दिरक्ती होणार नाही यांची दक्षता घेण्यात यावी.

८. लेखा विषयक :

८.१ या मोहिमे करीता उपलब्ध होणारे अनुदान जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी स्तरावर राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतून उपलब्ध करून देण्यात येईल त्या प्रमाणे जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी तालुका कृषि अधिकारी यांना अनुदान संवितरण करावे. प्रचार व प्रसार मोहिमे करीता उपलब्ध होणारे अनुदान विहित लेखा पध्दतीचे अवलंब करूनच खर्च करण्यात यावे. तसेच विहित लेखा परिक्षण करून त्याचा अहवाल जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी आयुक्तालयास सादर करावा.

८.२ राष्ट्रीय कृषि विकास योजने अंतर्गत मार्गदर्शक सुचने नूसार प्रकल्प अहवालाचे कमाल १ टक्का निधी आकस्मिक खर्चाकरीता अनुमती आहे. त्या नूसार ०.५ टक्के निधी कृषि आयुक्तालय स्तरावर प्रकल्पाचे अनुषंगीक खर्चासाठी राखून ठेवण्यात येत आहे. या कार्यक्रमाच्या प्रसिध्दीसाठी तालुका स्तरावर उर्वरीत ०.५ टक्के निधीच्या मर्यादेत खर्च करावा.

८.३ उपरोक्त मार्गदर्शक सूचना विचारात घेऊन तालुका स्तरावर राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतर्गत प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम प्रचार व प्रसिद्धी मोहिमेचा प्रकल्प अहवाल तयार करण्यात यावा. उप विभागीय कृषि अधिकारी यांच्या स्तरावर प्रकल्प अहवालाची छाननी करून जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांची मान्यता घ्यावी.

८.४ प्रचार व प्रसिद्धी मोहिमेचे नियोजन वित्तीय लेखा नियमांचे अधिन राहून करावे. त्याचप्रमाणे लेखा विषयक अभिलेखे तालुका कृषि अधिकारी यांनी आवश्यकतेनुसार लेखा परिक्षणांस उपलब्ध करून देण्यात यावेत. कार्यक्रम संपताच एक महिन्याचे कालावधीत जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी अधिनस्त लेखा अधिका-यांमार्फत अंतर्गत लेखा परिक्षण पूर्ण करावे.

८.५ कार्यक्रम पूर्ण होताच कार्यक्रमाचे भौतिक व आर्थिक लक्षांकाचे साध्याचा अहवाल, विहित नमुन्यातील उपयोगीता प्रमाणपत्र, प्रत्येक तालुक्याचे प्रत्येक दिवसाचे नियोजनाप्रमाणे झालेल्या कार्यक्रमाचा अहवाल (फोटोसह) (साफ्ट कॉपी व हार्ड कॉपी) आयुक्तालयास पाठवावा.

९. प्रचार व प्रसिद्धीचे संनियंत्रण

९.१ विभागीय कृषि सहसंचालक यांनी कृषि महात्सवाचे कालावधीत प्रत्येक जिल्हयातील किमान दोन तालुक्यातील कार्यक्रमाला स्वतः उपस्थित राहून मार्गदर्शन करावे. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी यांनी प्रत्येक तालुक्यातील किमान एका कार्यक्रमास स्वतः उपस्थित राहून मार्गदर्शन करावे. उपविभागीय कृषि अधिकारी यांनी प्रत्येक मंडळातील किमान एका कार्यक्रमास स्वतः उपस्थित राहून मार्गदर्शन करावे. तालुका कृषि अधिकारी यांनी संपुर्ण कार्यक्रमाचे नियोजन, अंमलबजावणी व संनियंत्रण करावे.

९.२ कृषी महोत्सवाच्या कार्यक्रमाचा तपशील (शेडयूल) कृषी विभागाच्या संकेतस्थळावर अपलोड करावयाचा आहे. याकरीता सक्षम अधिकारी/ कर्मचारी यांचेवर जबाबदारी सोपविण्यात यावी.

९.३ कृषी महोत्सवाच्या मोहिम कालावधीतील प्रकल्पनिहाय, गावनिहाय कार्यक्रमांचा तपशील विभागीय कृषी सह संचालक यांनी कृषी आयुक्तालयास उपलब्ध करून द्यावयाचा आहे. जिल्हास्तरावरील मोहिम कालावधीतील कार्यक्रमांचे संनियंत्रण, अहवाल संकलन जिल्हा अधिक्षक कृषी अधिकारी यांनी करावयाचे आहे.

९.४ विभागातील जिल्हयांच्या मोहिमेचे संनियंत्रण विभागीय कृषि सह संचालक यांनी करून यांनी कृषी संचालक, विस्तार व प्रशिक्षण कृषी आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-५ यांना वेळोवेळी अवगत करावे.

९.५ अपरिहार्य परिस्थितीमध्ये स्थानिक पातळीवर कार्यक्रमांत बदल करणे अनिवार्य असेल, तेव्हा सर्व संबंधितांना वेळीच कळविण्यात यावे. तसेच स्थानिक स्तरावर आवश्यक ती प्रसिद्धी देण्यात यावी.

९.६ प्रकल्प आधारीत कृषी विस्तार प्रचार व प्रसिद्धी मोहिमेद्वारे कृषी विषयक योजना, तंत्रज्ञान, प्रभावीपणे शेतक-यांपर्यंत पोहचवावयाच्या आहेत. त्याअनुषंगाने कृषी संलग्न घटकांच्या सहभागातून कृषी विस्ताराच्या या अभिनव उपक्रम यशस्वीपणे राबविण्यात यावा.

स्वाक्षरीत/-

कृषि संचालक

(विस्तार व प्रशिक्षण)

कृषी आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य,पुणे-५

सोबत - प्रपत्र - १ ते ३

जा.क्र.आकृ/कृमावि/विप्र४/पंदेकृम/१/३३७/ २०१२

कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

दिनांक ०२ /०५/ २०१२.

प्रत - माहितीस्तव सादर.

१. मा. प्रधान सचिव, कृषि व फलोत्पादन, मंत्रालय,मुंबई -३२
२. मा. आयुक्त, कृषी महाराष्ट्र राज्य , पुणे-१ यांना
३. मा. कुलगुरु, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी
४. मा. कुलगुरु, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला,
५. मा. कुलगुरु, मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी,
६. मा. कुलगुरु, डॉ.बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली,

प्रत - माहिती तथा उचित कार्यवाहीस्तव सादर.

१. मा. महासंचालक, महाराष्ट्र कृषि शिक्षण व संशोधन परिषद, भोसलेनगर, पुणे
२. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य फलोत्पादन व औषधी, सुगंधी वनस्पती मंडळ,पुणे -५
३. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ (महाबीज), अकोला
४. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ, मुंबई
५. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे

प्रत - माहिती तथा उचित कार्यवाहीस्तव रवाना.

१. कृषि संचालक, फलोत्पादन / मृद संधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन / कृषि प्रक्रिया व व्यापारक्षम शेती / निविष्टा व गुण नियंत्रण, कृषि आयुक्तालय, पुणे
२. विस्तार संचालक, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी
३. विस्तार संचालक, डॉ.पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला,
४. विस्तार संचालक, मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी,
५. विस्तार संचालक, डॉ.बाळासाहेब सावंत कोकण कृषि विद्यापीठ, दापोली,
६. सहाय्यक संचालक (लेखा-१ / लेखा-२), कृषि आयुक्तालय,म.रा.पुणे-१

प्रत - माहिती तथा आवश्यक त्या कार्यवाहीस्तव

विभागीय कृषि सह संचालक, सर्व
जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, सर्व
कृषि विकास अधिकारी, सर्व

प्रपत्र -१
जिल्हानिहाय भौतिक व आर्थिक लक्षांक

No of Awareness Unit @ 0.57 Lakh / Taluka					
Sr.No.	Division	Districts	No.of Taluka	No of Awareness Unit	Total Amount in Lakh
1	Thane	Thane	१३	१३	७.४१
		Raigad	१५	१५	८.५५
		Ratnagiri	९	९	५.१३
		Sindudurg	८	८	४.५६
		Total	४५	४५	२५.६५
2	Nashik	Nashik	१५	१५	८.५५
		Dhule	४	४	२.२८
		Nandurbar	६	६	३.४२
		Jalgaon	१५	१५	८.५५
		Total	४०	४०	२२.८
3	Pune	Ahmadnagar	१४	१४	७.९८
		Pune	१३	१३	७.४१
		Solapur	११	११	६.२७
		Total	३८	३८	२१.६६
4	Kolhapur	Satara	११	११	६.२७
		Sangli	१०	१०	५.७
		Kolhapur	१२	१२	६.८४
		Total	३३	३३	१८.८१
5	Aurangabad	Aurangabad	९	९	५.१३
		Jalna	८	८	४.५६
		Beed	११	११	६.२७
		Total	२८	२८	१५.९६
6	Latur	Latur	१०	१०	५.७
		Osmanabad	८	८	४.५६
		Nanded	१६	१६	९.१२
		Parbhani	९	९	५.१३
		Hingoli	५	५	२.८५
		Total	४८	४८	२७.३६
7	Amaravati	Bhuldhana	१३	१३	७.४१
		Akola	७	७	३.९९
		Washim	६	६	३.४२
		Amravati	१४	१४	७.९८
		Yawatmal	१६	१६	९.१२
		Total	५६	५६	३१.९२
8	Nagpur	Wardha	८	८	४.५६
		Nagpur	१४	१४	७.९८
		Bhandara	७	७	३.९९
		Gondia	८	८	४.५६
		Chandrapur	१५	१५	८.५५
		Gadchiroli	१२	१२	६.२०
		Total	६४	६४	३५.८४
Grand Total		Total	३५२	३५२	२००.००

डॉ. पंजावबराव देशमुख कृषि महोत्सव २०१२
प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम प्रचार व प्रसिध्दी मोहिम
कार्यक्रम पत्रिका

अ.क्र.	जिल्हा	तालुका	दिनांक	नियोजित कार्यक्रमाची गावे	प्रमुख प्रकल्प	शेरा
			१५/५/२०१२			
			१६/५/२०१२			
			१७/५/२०१२			
			१८/५/२०१२			
			१९/५/२०१२			
			२०/५/२०१२			
			२१/५/२०१२			
			२२/५/२०१२			
			२३/५/२०१२			
			२४/५/२०१२			
			२५/५/२०१२			
			२६/५/२०१२			
			२७/५/२०१२			
			२८/५/२०१२			
			२९/५/२०१२			
			३०/५/२०१२			

प्रपत्र-३
डॉ. पंजावबराव देशमुख कृषि महोत्सव २०१२
प्रकल्प आधारित कृषी विस्तार कार्यक्रम प्रचार व प्रसिध्दी मोहिम
कार्यवाही अहवाल / चेकलिस्ट प्रपत्र

अ.क्र	तालुका	दिनांक	गावाचे नांव	प्रकल्प	कार्यवाहीची बाब	युनिट	साध्य	शेरा
					१ कृषी प्रदर्शन			
					२ प्रकल्प वाचन			
					३ प्रकल्पाचे सादरीकरण			
					४ बेस लाईन सर्व्हे			
					५ लाभार्थी निवड			
					६ गट संघटन			
					७ प्रशिक्षणाचे आयोजन			
					८ प्रात्यक्षिकाचे आयोजन (बीज प्रक्रिया इ.)			
					९ निविष्ठा वाटप			
					१० कॉमन सर्व्हिस सेंटरची उपलब्धता			
					११ महाकृषि ॲग्री एसएमएस सेवेसाठी नोंदणी			
					१२ महाकृषि संचार सेवेसाठी नोंदणी			
					१३ ऑडिओ व्हिडीओ शो			
					१४ प्रगतीशील शेतक-यांचे अनुभव कथन			
					१५ मुलस्थानी जलसंधारणाबाबत मार्गदर्शन व नियोजन			
					१६ प्रकल्पाचे बोर्ड गावात लावणे			
					१७ छायाचित्रांचे संकलन			
					१८ शेतमाल हाताळणीचे मार्गदर्शन			
					१९ ग्रुप मार्केटिंगचे नियोजन			
					२० जमिनीचा उत्पादकता निर्देशांक नकाशा प्रदर्शित करणे			
					२१ जमिनीच्या उत्पादकता निर्देशांक नकाशाचे वाचन			
					२२ शेतीशाळेकरिता शेतकरी, प्रक्षेत्र निवड			
					२३ कृषि विद्यापीठ शास्त्रज्ञांचे मार्गदर्शन			
					२४ कृषि विज्ञान केंद्र शास्त्रज्ञांचे मार्गदर्शन			
					२५ योजनांचे सादरीकरण			
					२६ कमी खर्चाचे तंत्रज्ञानाचे सादरीकरण			

(टिप:- उपरोक्त चेकलिस्ट ही मार्गदर्शक स्वरूपाची आहे. यामध्ये स्थानिक परिस्थिती व प्रकल्पाच्या गरजेनुसार अतिरिक्त बाबींचा समावेश अपेक्षित आहे.)